KADER VE KAZAYA İMAN

7. ÜNİTE

ÜNİTEMİZE HAZIRLANALIM

1. İnsanın akıl sahibi bir varlık olmasıyla sorumlu bir varlık olması arasındaki ilişki üzerinde düşünerek fikirlerinizi sınıfta arkadaşlarınızla paylaşınız.
2. Kader, kaza, tevekkül, ecel, özgürlük, sorumluluk, külli irade, cüz-i irade kavramlarını araştırınız.
3. Deprem, sel gibi afetlerde ölen insanların eceliyle ölüp ölmediğini arkadaşlarınızla tartışınız.
4. Afrika'da veya dünyanın başka yerlerinde insanların açlıktan ölmesini ilahi adalet açısından değerlendiriniz. Bu ölümlerde insan faktörünün de etkisi olabilir mi?
5. Tevekkülün insanın psikolojik durumuna etkilerini tartışınız.
6. Kader sadece insanla sınırlı bir inanç esası mıdır? Kur'an'da kaderin diğer varlıklarla da ilişkilendirildiği ayetleri tespit ediniz.

1. Kader ve Kaza

İman esaslarının birbiriyle olan ilişkisini düşündüğümüzde anlarız ki kader ve kazaya iman, Allah'a (c.c) iman etmenin tabii bir neticesidir. Çünkü Allah'a (c.c) sıfat ve isimlerinin gerektirdiği şekilde iman etmek O'nun ezeli ilmine, iradesine, kudretine ve yaratmasına da iman etmemizi gerekli kılar.

Kader, kelime olarak bir şeye gücü yetmek, bir şeyi biçimlendirmek, planlamak, ölçü ile yapmak, kıymetini bilmek, bir şeyi başka bir şeyle mukayese etmek anlamındadır. Kavram olarak ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin Allah (c.c) tarafından bilinmesi ve irade edilmesi manasında kullanılır. Her şeyin Allah'ın (c.c) bu bilgisi ve iradesi çerçevesinde bir kaderi vardır.[1]

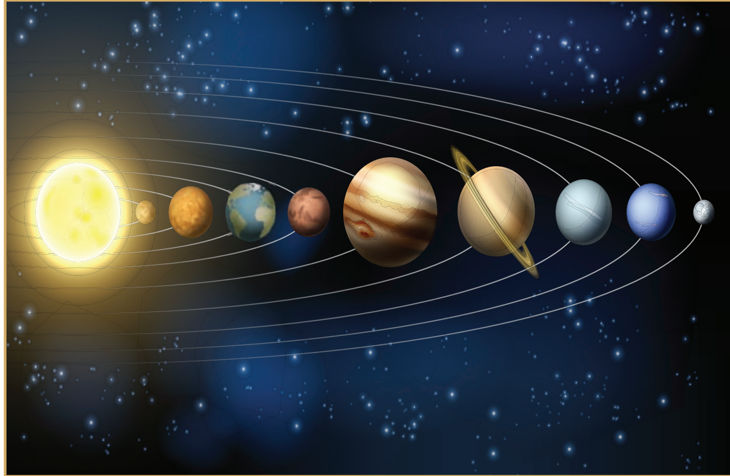
> **B BİLGİ KUTUSU**
>
> **Kader**, ezelden ebede kadar olmuş ve olacak şeylerin hepsinin Allah tarafından bilinmesi ve irade edilmesi manasında kullanılır. **Kaza** ise ezelde bilinen ve takdir edilen şeyin, zamanı ve yeri geldiğinde Allah tarafından ortaya çıkarılması anlamına gelir.

Kaza ise kelime olarak hükmetmek, emretmek, muhkem ve sağlam yapmak, yerine getirmek demektir. Kavram olarak kullanıldığında ezelde bilinen ve takdir edilen şeyin, zamanı ve yeri geldiğinde Allah (c.c) tarafından ortaya çıkarılması anlamına gelir.[2]

Kader ve kazaya iman etmek demek, hayr ve şer, iyi ve kötü, canlı ve cansız ne varsa tüm bunların Allah'ın (c.c) bilgisi, dilemesi, kudreti ve yaratması ile mümkün olduğuna, Allah'tan (c.c) başka yaratıcı olmadığına inanmak demektir. Kadere iman, kainatta olan her şeyin bir ölçüye göre bir hikmete göre cereyan ettiğini kabul etmek demektir.

İnanan insan başına bir musibet geldiğinde hemen isyan etmez. Bir başarı durumunda da Allah'ı (c.c) unutarak "Bunu ben yaptım." demez.

Kader konusunda iki türlü iradeden bahsetmek mümkündür. Allah'ın (c.c) iradesine **külli irade**, insanın iradesine **cüz'i irade** denir. Ortaya çıkan kötülük ve başarısızlık durumu kişinin kendi sorumluluğunda olup cüz'i iradesi ile meydana gelmektedir. Bir şahsın kaderi bahane ederek Allah'ı suçlaması asla doğru değildir.

Kâinattaki her varlık bir ölçüye ve bir hikmete göre yaratılmıştır.

İrade "istek, arzu, dilek, emir, sevk ve güç" gibi manalara gelmektedir. İradenin insanların iş ve davranışlarını etkilemesi bakımından çeşitli tanımları yapılmıştır. Buna göre irade; bir şeyin yapılmasına da yapılmamasına da muktedir olan hayat sahibinin bu iki şıktan birine kendi isteğiyle hükmetmesidir ya da düşüncenin ortaya koyduğu bir gayeye doğru gitme hareketidir. Bu hem Allah'ın (c.c) iradesini hem de kulun iradesini kapsamaktadır. İrade Cenab-ı Hak için olunca küllî, kul için olunca cüz'î olur.

1. bk. MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 239.
2. bk. MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 250.

NOT EDELİM

Her şey Allah'ın (c.c) takdiriyle gerçekleşir.

"Ey Allah'ın Resulü! Şifa niyetiyle yaptığımız okumalar, tedavi olduğumuz ilaçlar ve korunma tedbirleri, Allah'ın takdirinden bir şeyi geri çevirir mi?" Resulullah (s.a.v), "Onlar da Allah'ın takdiridir." buyurmuştur.

(Tirmizi, Tıb, 21.)

"Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter."[3]

İnsanların hayır ve şer olarak isimlendirdiği şeyler kendi bakış açılarına göre yaptıkları tanımlamalardır. Allah (c.c) indinde her bir olayın farklı hikmetleri olabilir. Çünkü Allah (c.c), hayrı ve şerri kuşatacak şekilde her şeyi yaratandır ve her şeyin yaratılışını güzel kılandır.

"Allah her şeyin yaratıcısıdır. O, her şeye vekîldir."[4]

"O (Allah) ki yarattığı her şeyi güzel yapmış ve ilk başta insanı çamurdan yaratmıştır."[5]

"Oysa Allah sizi de, yaptığınız şeyleri de yaratmıştır."[6]

Kader ve kazaya iman etmenin bizlere sağladığı en önemli özellik Allah'a (c.c) iman şuurumuzun artması ve yaşadığımız pek çok olayın bu iman çerçevesinde anlaşılır bir şekilde izah edilebilmesidir.

Kader meselesi, iman ederek yaşayabileceğimiz ve yaşadıkça da daha iyi anlayabileceğimiz bir meseledir. Allah'ı (c.c) yetkin sıfatlarla takdis ederek ve noksan sıfatlardan tenzih ederek gerçek tevhide ulaşabilmemiz için kader ve kazaya da iman etmemiz gerekmektedir. Öte yandan bu iman bizi tembelliğe, sorumsuzluğa, boş vermişliğe de sürüklememelidir. Çünkü kadere iman etmek, kul üzerindeki sorumluluğu ortadan kaldırmaz.

2. Kader ve Kaza İnancının Kur'an ve Hadislerdeki Temelleri

Kader ve kaza inancını temellendirebileceğimiz yüzlerce ayet vardır. Bu ayetlerden bazılarında kâinatta var olan bütün varlıkların Allah'ın (c.c) dilemesi, iradesi, kudreti ve yaratması ile varlık sahasına çıktıkları belirtilmektedir. Bunlardan bazılarında doğrudan bütün varlıkların bir kadere göre yaratıldığı vurgulanmaktadır.

"Biz her şeyi (belirlenmiş) bir kadere göre yarattık."[7]

"Aranızda ölümü biz takdir ettik ve takdirinin önüne geçileceklerden değiliz."[8]

"Takdirde bulunan ve hidayete sevk eden Allah'ın adını tesbih et."[9]

"Allah her şeyi yarattı ve mukadderatını belirledi."[10]

3. Nisâ suresi, 79. ayet.
4. Zümer suresi, 62. ayet.
5. Secde suresi, 7. ayet.
6. Saffat suresi, 96. ayet.
7. Kamer suresi, 49. ayet.
8. Vâkıa suresi, 60. ayet.
9. A'la suresi, 3. ayet.
10. Furkan suresi, 2. ayet.

Kur'an ve sünnet her konuda olduğu gibi kader ve kaza konusunda da Müslümanlar için temel kaynaktır.

Bazı ayetlerde de başta Güneş ve Ay olmak üzere kâinattaki varlıkların kendileri için belirlenen yörüngelerde akıp gitmesi, her şeyin bir ölçüye göre hareket etmesi dile getirilmektedir. Yaratmada olduğu gibi yaşatmada ve varlıklarını devam ettirmede de tüm varlıklar, ilahi takdir açısından değerlendirilmekte ve tüm bunların Allah'ın (c.c) ilmi dahilinde gerçekleştiği dikkatlere sunulmaktadır.

"Güneş; karar kılacağı yere doğru akmaktadır, bu aziz ve âlim olan Allah'ın takdiridir."[11]

"Allah'ın kendisine helal kıldığı şeyde, Peygambere herhangi bir vebal yoktur. Önce gelip geçenler arasında da Allah'ın adeti böyle idi. Allah'ın emri mutlaka yerine gelecek, yazılmış bir kaderdir."[12]

"O, sabahı aydınlatandır. O, geceyi dinlenme zamanı, güneş ve ayı (vakitlerin tayini için) birer hesap ölçüsü kılmıştır. İşte bu, aziz olan (ve her şeyi) pek iyi bilen Allah'ın takdiridir."[13]

"Ne güneş aya yetişebilir ne de gece gündüzü geçebilir. Her biri bir yörüngede yüzerler."[14]

"Kafirler diyorlar ki: Ona Rabb'inden bir mucize indirilseydi ya! (Halbuki) sen ancak bir uyarıcısın ve her toplumun bir rehberi vardır. Her dişinin neye gebe kalacağını, rahimlerin neyi eksik, neyi ziyade edeceğini Allah bilir. O'nun katında her şey ölçü iledir."[15]

"Yeri uzatıp yaydık, orada sabit dağlar yerleştirdik, yine orada miktarı ve ölçüsü belirli olan şeyler bitirdik. Orada hem sizin için hem de rızıkları size ait olmayanlar için (gerekli) geçim vasıtaları yarattık. Her şeyin hazineleri yalnız bizim yanımızdadır. Biz onu ancak belli bir ölçüyle indiririz."[16]

"Çünkü onlar yeryüzünde büyüklük taslıyor ve kötü tuzaklar kuruyorlardı. Halbuki kişi kazdığı kuyuya kendi düşer. Onlar öncekilerin kanunundan (onlara uygulanandan) başkasını mı bekliyorlar? Allah'ın kanununda asla bir değişme bulamazsın, Allah'ın kanununda kesinlikle bir sapma da bulamazsın."[17]

Kaderin insanlara ve toplumlara bakan yönleri de Kur'an ayetlerinde sıkça vurgulanan hususlardandır. Bu ayetlerde insanın, Allah'ın (c.c) teklifine muhatap oluşunda bir tercihle karşı karşıya bırakılması, özgür iradesiyle seçim yapabilmesi, gücü ölçüsünde sorumlu tutulması, yaptıklarından ve yapmadıklarından hesaba çekilmesi gibi konular Allah-insan ilişkisi bağlamında çarpıcı ifadelerle sunulmaktadır:

"Her ümmetin bir eceli vardır. Ecelleri gelince ne bir an geri kalırlar ne de bir an ileri gidebilirler."[18]

11. Yâsîn suresi, 38. ayet.
12. Ahzab suresi, 38. ayet.
13. En'am suresi, 96. ayet.
14. Yâsîn suresi, 40. ayet.
15. Ra'd suresi, 7-8. ayetler.
16. Hicr suresi, 19-21. ayetler.
17. Fâtır suresi, 43. ayet.
18. A'râf suresi, 34. ayet.

"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. Rabb'imiz! Unutursak veya hataya düşersek bizi sorumlu tutma. Ey Rabb'imiz! Bizden öncekilere yüklediğin gibi bize de ağır bir yük yükleme. Ey Rabb'imiz! Bize gücümüzün yetmediği işler de yükleme! Bizi affet! Bizi bağışla! Bize acı! Sen bizim mevlamızsın. Kafirler topluluğuna karşı bize yardım et!"[19]

"Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden ancak O'dur. Bir de O'nun katında muayyen bir ecel (kıyamet günü) vardır. Siz hâlâ şüphe mi ediyorsunuz?"[20]

"Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur."[21]

"Yeryüzünde vuku bulan ve sizin başınıza gelen herhangi bir musibet yoktur ki biz onu yaratmadan önce, bir kitapta yazılmış olmasın. Şüphesiz bu, Allah'a göre kolaydır."[22]

"Gaybın anahtarları Allah'ın yanındadır; onları O'ndan başkası bilmez. O, karada ve denizde ne varsa bilir; O'nun ilmi dışında bir yaprak bile düşmez. O, yerin karanlıkları içindeki tek bir taneyi dahi bilir. Yaş ve kuru ne varsa hepsi apaçık bir kitaptadır."[23]

"De ki: Allah'ın bizim için yazdığından başkası bize asla erişmez. O, bizim mevlamızdır. Onun için müminler yalnız Allah'a dayanıp güvensinler."[24]

Bu ayetlerde bütün varlıkların Allah (c.c) tarafından yaratıldığı ve kaderlerinin belirlendiği açıkça bildirilmiştir.

Hz. Peygamber, Cibril hadisi diye bilinen hadiste açıklandığı gibi kadere imanı, iman esasları arasında saymıştır. Bu hadiste geçtiğine göre Cebrail (a.s) Peygamberimize (s.a.v) "İman nedir?" diye sormuş, o da: *"Allah'a, meleklerine, kitaplarına, peygamberlerine, ahiret gününe, hayır ve şerriyle kadere inanmandır."* cevabını vermiştir.[25]

N NOT EDELİM

Abdulah b.Abbas, bir gün aynı binek üzerinde Rasulullah (s.a.v)'in arkasındayken kendisine şöyle dediğini rivayet etti: *"Delikanlı! Sana bazı şeyler öğreteceğim. Allah'ı gözet ki Allah da seni gözetsin. Allah'ı gözet ki Allah'ı (daima) yanında bulasın. Bir şey istediğinde Allah'tan iste! Yardıma muhtaç olduğunda Allah'tan yardım dile! Şunu bil ki bütün insanlar sana fayda vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana faydalı olamazlar. Ayrıca bütün insanlar sana zarar vermek için toplansa Allah'ın takdiri dışında sana hiçbir şeyde zarar veremezler. Bu konuda kalemler kaldırılmış (karar verilmiş), sayfalar kurumuştur (hüküm kesinleşmiştir)."*

(Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 293.)

D DEĞERLENDİRELİM

"Güneşe ve kuşluk vaktindeki aydınlığına, güneşi takip ettiğinde aya, onu açığa çıkarttığında gündüze, onu örttüğünde geceye, gökyüzüne ve onu bina edene, yere ve onu yapıp döşeyene, nefse ve ona birtakım kabiliyetler verip de iyilik ve kötülüklerini ilham edene yemin ederim ki nefsini kötülüklerden arındıran kurtuluşa ermiş, onu kötülüklere gömen de ziyan etmiştir."

(Şems suresi, 1-10. ayetler)

"(Resulüm!) Sen yüzünü hanif olarak dine, Allah insanları hangi fıtrat üzere yaratmış ise ona çevir. Allah'ın yaratışında değişme yoktur. İşte dosdoğru din budur; fakat insanların çoğu bilmezler."

(Rum suresi, 30. ayet.)

"Her insanın amelini (veya kaderini) boynuna bağladık. İnsan için kıyamet gününde, açılmış olarak önüne konacak bir kitap çıkarırız."

(İsra suresi, 13. ayet.)

Yukarıdaki ayetleri insanın sorumluluğu açısından arkadaşlarınızla değerlendiriniz.

19. Bakara suresi, 286. ayet.
20. En'am suresi, 2. ayet.
21. Necm suresi, 39. ayet.
22. Hadid suresi, 22. ayet.
23. En'am suresi, 59. ayet.
24. Tevbe suresi, 51. ayet.
25. Müslim, İman, 1; Ebu Davud, Sünnet, 15; İbn Mace, Mukaddime, 9.

"Kul, hayrıyla, şerriyle kadere inanmadıkça, kendine (hayr ve şerden) isabet edecek şeyi atlatamayacağını, (hayr ve şerden) kaçacak olan şeyi de yakalayamayacağını bilmedikçe iman etmiş olmaz."[26]

"Sizden birinin yaratılışı, annesinin karnında kırk günde cenin olur. Sonra bu kadar müddette alaka (embriyo) olur. Sonra bu kadar müddette mudga olur. Sonra Allah bir meleği dört kelimeyle gönderir: (Bu melek) rızkını, ecelini, amelini, şaki veya said olacağını yazar, sonra ona ruh üflenir. Kendinden başka ilah olmayan zata yemin olsun, sizden biri, (hayatı boyunca) cennet ehlinin ameliyle amel eder. Öyle ki kendisiyle cennet arasında bir arşın mesafe kaldığı zaman ona yazısı galebe çalar ve cehennem ehlinin ameliyle amel ederek cehenneme girer. Aynı şekilde sizden biri (hayatı boyunca) cehennem ehlinin amelini işler. Kendisiyle cehennem arasında bir arşın mesafe kalınca yazısı ona galebe çalar ve cennet ehlinin amelini işleyerek cennete girer."[27]

D DİKKAT EDELİM

Allah Resul'ü, her türlü tedbiri alarak insanın fiillerinde irade sahibi olduğunu gösterir fakat aynı zamanda, *"Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh" (Allah'tan gayrı güç ve kuvvet yoktur!)* (Müslim, Zikir, 47.) diyerek güç ve kudreti Allah'a nispet etmeyi tavsiye ederdi. "Mâşallah" olarak bilinen, *"Allah'ın dilediği olur, dilemediği de olmaz."* (Ebu Davûd, Edeb, 100-101) demeyi de duasında zikrederdi.

"Kuvvetli mümin, Allah nazarında zayıf müminden daha sevgili ve daha hayırlıdır. Aslında her ikisinde de bir hayır vardır. Sana faydalı olan şeye karşı gayret göster. Allah'tan yardım dile, acz izhar etme. Bir musibet başına gelirse: 'Eğer şöyle yapsaydım bu başıma gelmezdi!' deme. 'Allah takdir etmiştir. Onun dilediği olur!' de! Zira 'eğer' kelimesi şeytan işine kapı açar."[28]

Kur'an'da Hicr suresinin 21. ayetinde, **"Hiçbir şey yoktur ki kaynağı bizim katımızda olmasın ve biz hiçbir şey indirmeyiz ki kusursuzca belirlenmiş bir ölçüye, bir uyuma dayanmasın."** buyrulmuştur. Her şey, Allah'ın (c.c) koyduğu biyolojik, fizikî ve sosyal kanunlara göre hareket etmektedir. Allah'ın (c.c) kâinattaki uyumu sağlamak için koyduğu yasalara "adetullah" veya "sünnetullah" denir. Buna kader de denir.

İnsanın yaratılışı da kaderdir. İnsanın sahip olduğu her şey, Allah (c.c) tarafından yaratılan ve kendisine verilen imkânlardan oluşur. İnsanın, iyilik ve kötülük yapabilecek şekilde yaratılması, akıl ve irade gücünü kullanması gibi kendisine verilen meziyetler onu şekillendirir.

Kur'an'da iman esaslarının bir arada belirtildiği ayetlerde (Bakara Suresi, 177. ayet ve Nisâ suresi, 136. ayet) kadere iman etmeye yer verilmemiştir. Ancak buna dayanarak İslam'da kader inancının bulunmadığını ileri sürmek isabetli olmaz.

Kader inancının doğrudan ilişkili olduğu sıfatlar ilim, irade, kudret ve tekvin sıfatlarıdır. Bunların yanında yaşatma, öldürme, hidayete erdirme ve dalalette bırakma gibi sıfatlar da kaderle alakalı sıfatlardır.

Allah'ın (c.c) ilim sıfatı şöyle tanımlanır: İlim sıfatı Allah'ın (c.c), zaman ve mekan sınırı olmaksızın küçük-büyük, gizli-aşikar, maddi-manevi her var olanı hakkıyla bilmesi ve bu niteliğe sahip olmasıdır. Allah'ın (c.c) ilmi her şeyi kuşatmıştır, gaybın anahtarı O'nun katındadır, uzayda ve yerkürede geçmişte ve şu anda var olan ve gelecekte vuku bulacak olan her şeyi bilir. Allah (c.c) kıyametin kopacağı zamanı, ahirette insanlara soracağı sorulara verecekleri cevapları ve cehennemliklerin kendi aralarında

El-Alîm, Allah'ın (c.c.) 99 güzel isminden birisidir. Küçük-büyük, gizli-âşikar her şeyi hakkıyla bilen demektir.

26. Tirmizi, Kader, 10.
27. Buhari, Kader, 1; Bed'ü'l-Halk, 6; Enbiya, 1; Tevhid ,28; Müslim, Kader, 1; Ebu Davud, Sünnet 17; Tirmizi, Kader, 4.
28. Müslim, Kader, 34.

yapacakları konuşmaları, hatta insanların gelecekte ne kazanacaklarını, ne zaman ve nerede öleceklerini ezeli ilmiyle bilir.

Kur'an'da kader inancını temellendiren rükünlerden ikincisi Allah'ın (c.c) irade sıfatıdır. İrade; Allah'ın (c.c) emirleri, hükümleri ve fiillerinde hür olduğunu ve her şeyi dileyebileceğini öngören bir sıfattır. Bu nitelik hem irade hem de meşiet kavramıyla ifade edilir. Konuyla ilgili ayetlerde belirtildiğine göre Allah (c.c) kullarından dilediklerini hidayete erdirir, dilediklerini saptırır. Allah (c.c) isteseydi insanların hepsini hidayete erdirirdi[29] ve herkes iman ederdi. Ancak O iman ve inkar konusunda kullarını serbest bırakmış, iman edenleri hidayete erdirmeyi dilemiştir.

"İnnellahe alâ külli şey'in kadîr" hattı.
Allah'ın (c.c.) her şeye gücü yeter demektir.

Allah'ın (c.c) kudret ve tekvin sıfatları da kader konusuyla doğrudan ilişkilidir. Allah Teala yaratıcılığıyla öncelikle evrenin kaderine hükmetmiştir. Gök cisimlerini ve yer küreyi belli hacimde yaratmış, gezegenlere belli yörüngeler tayin etmiş, yeryüzünde yollar, dağlar, ovalar, nehirler var etmiş, gökten ölçülü bir şekilde yağmur yağdırarak tat, renk ve özellikleri farklı bitkiler bitirmiştir. Bütün bunların Allah'ın (c.c) fiilleri olduğuna dikkat çekilerek evrenin belirlenmiş bir kaderi olduğuna işaret edilmiştir. Allah'ın (c.c) tüm bunlara güç yetirebilmesi anlamında kudret sıfatı, O'nun her tür mükemmellik sıfatlarını taşıması ve yine her tür noksanlıktan münezzeh olmasıyla da doğru orantılıdır. Dolayısıyla Allah'ın (c.c) her şeyi bilmesi, dilediğini dilediği gibi yaratması, her şeye güç yetirebilmesi gibi özellikleri zaten O'nun mükemmel varlık olmasının gereklerindendir.

B BİLGİ KUTUSU

Kur'an'da yaratma sıfatı şu kavramlar ile ifade edilmektedir;
- **Halk** (Allah'ın yaratması)
- **Îcât** (Yokluktan varlığa çıkarma)
- **İbda'** (Örneği olmadan yaratma)
- **Kevn:Tekvin** (Yoktan var etme)
- **İnşa'** (Meydana getirme)

3. İnsan Kader İlişkisi

Kaza ve kader konusunun yanlış anlaşılmaması için Allah'ın (c.c.) isim ve sıfatları yanında insanla alakalı bazı hususların da bilinmesi gerekmektedir. Dolayısıyla insanın nasıl bir varlık olduğu öncelikle iyi tespit edilmelidir. Bizler insanı yapıp ettikleri açısından "rüzgarın önünde uçuşan bir yaprak" gibi mi görüyoruz? Yoksa yapıp ettiklerinin tamamını kendi güç ve kudretiyle yapan, kendi fiillerini kendisi yaratan bir varlık olarak mı? Ya da bu ikisinin ortasında dengeli bir şekilde mi insanı tanımlıyoruz? İşte insana dair bu bakış açılarının doğruluğu ya da yanlışlığı ölçüsünde kaza ve kader konusundaki bakış açımız da doğru veya yanlış olabilmektedir.

3.1. Akıl

Akıl; insanı diğer canlılardan ayıran temyiz gücü, düşünme ve anlama melekesi olarak tanımlanmaktadır. Her şeyden önce insan, akıl sahibi olduğu için iyiyi kötüden, doğruyu yanlıştan ayırabilen ve bu özelliğinden dolayı da dinin emir ve yasakları karşısında muhatap ve sorumlu olan bir varlıktır.

29. bk. Yunus suresi, 99. ayet.

İnsanın akıl sahibi olması, onu irade ve tercih sahibi olmayan diğer varlıklardan ayırmakta; dinin teklifleri karşısında insanı kabul ya da ret açısından bir tercihle ve seçimle yüz yüze bırakmaktadır. Bu özellik insana verildiği için insanlar arasında aklını kullanarak imanı ve teslimiyeti seçenler olduğu gibi, inkâra sapanlar da olmuştur.

Kur'an-ı Kerim'e göre insanı diğer varlıklardan daha değerli hale getiren ve hayatına anlam kazandıran akıldır. Dinin emirlerine muhatap olma ve din açısından mükellef sayılmanın olmazsa olmaz şartı da akıldır. Nitekim dinimizde aklı olmayanlar, dinî emirler ve nehiyler açısından sorumlu değildir. Akıl sağlığını kaybedenlerden dinî sorumluluklar düşmekte, akli melekeleri tam olarak teşekkül etmediği için âkil ve baliğ olana kadar çocuklar dinen mükellef sayılmamaktadır.

Kur'an'da pek çok ayette aklını kullanmak övülürken aklını kullanmayanlar ağır bir dille eleştirilmektedir. Bunlardan bazılarını şöylece sıralayabiliriz:

"İşte biz, bu örnekleri insanlar için getiriyoruz fakat onları ancak bilenler düşünüp (aklede-bilir) anlayabilir."[30]

"Şayet kulak vermiş veya aklımızı kullanmış olsaydık şimdi şu alevli cehennemin mahkûmları arasında olmazdık! diye ilave ederler."[31]

Bu ayetlerde akıl ve bilgi arasındaki ilişkiye dikkat çekildiği gibi cehenneme götüren sebeplerin başında aklın kullanılmamasına da vurgu yapılmaktadır.

Kur'an'da sebep-sonuç ilişkileri ve özellikle yaratılmış varlıklarla yaratıcı arasındaki ilişki anlatılırken ön plana çıkarılan temel kavram akıldır. Akıl kelimesinin sözlük anlamı da bağ kurmak, irtibat kurmak anlamına gelmektedir.

"Göklerin ve yerin yaratılışında, gece ile gündüzün birbiri ardınca gelip gidişinde aklıselim sahipleri için gerçekten açık ibretler vardır."[32]

"Gecenin ve gündüzün değişmesinde, Allah'ın gökten indirmiş olduğu rızıkta (yağmurda) ve ölümünden sonra yeri onunla diriltmesinde, rüzgârları değişik yönlerden estirmesinde, aklını kullanan toplum için dersler vardır."[33]

"Rabb'inden sana indirilenin hak olduğunu bilen kimse, (inkâr eden) kör kimse gibi olur mu? (Fakat bunu) ancak akıl sahipleri anlar."[34]

Akıllı bir varlık olan insan yaptıklarından sorumludur.

30. Ankebut suresi, 43. ayet.
31. Mülk suresi, 10. ayet.
32. Al-i İmran suresi, 190. ayet.
33. Casiye suresi, 5. ayet.
34. Ra'd suresi, 19. ayet.

İnsanın irade sahibi, bilen, tercih eden ve öğrendiklerini davranışa dönüştürebilen bir varlık olması akıl sahibi olmasıyla doğrudan ilişkilidir. Akıl sahibi olmanın kadere bakan yönü ise insanın yaptıklarından sorumlu tutulması bakımındandır. Kur'an'da pek çok ayette gökler, Ay, Güneş, yıldızlar, dağlar, denizler hakkında düşünmemiz öğütlenir. Yine Kur'an'da **"Akıllarını kullanmazlar mı?", "Düşünmez misiniz?", "Akletmez misiniz?"** şeklinde biten birçok ayet vardır. Bir ayette **"Şüphesiz Allah katında canlıların en kötüsü, akletmeyen (düşünmeyen) sağırlar ve dilsizlerdir."**[35] buyrulmuştur.

B BİLGİ KUTUSU

Akl-ı Selim:

1. Sağduyu, hüküm ve kararlarında doğruyu yanlıştan, iyiyi kötüden ayırma yetisidir.
2. İnsanın doğru karar vermesini sağlayan, herhangi bir olumsuzluktan veya ortamın kötülüğünden etkilenmeyen, yaratılışındaki temizliği koruyan akıldır.

3.2. İrade

İrade kelimesinin sözlükteki anlamı; seçmek, tercih etmek, istemek, dilemek, yönelmektir. Bir kavram olarak ise aklın düşünüp karar vermesi sonucunda bir eylemi yapmayı ya da yapmamayı tercih etmesi anlamında kullanılır. Akıl sahibi olmasının yanında insanın en önemli özelliklerinden biri de irade sahibi olmasıdır. İnsan irade sahibi, akıllı ve özgür bir varlık olduğu için davranışlarından sorumlu tutulur. Bu özelliklere sahip olmadığında yaptıklarından sorumlu tutulamaz. Nitekim aklı ve iradesi olmayan ya da bu özellikleri varsa bile bunları kendi tercihi doğrultusunda kullanamayan insanlar, dini açıdan da yükümlü sayılmazlar. Bu yüzden kader inancı, insanın akıl sahibi, özgür ve sorumlu olmasıyla yakından ilgilidir.

Allah (c.c.), insanı akıllı bir varlık olarak yaratmıştır. İnsan davranışları; zorunlu ve seçime dayalı olmak üzere iki kısımdır. Yazı yazmak, oturmak, kalkmak, çalışmak, namaz kılmak, iyi veya kötü davranışta bulunmak özgür irademizle yaptığımız davranışlardandır. İnsan bu tür davranışlarından sorumludur.

İnsanın iradesinin dışında olan davranışlar da vardır. Kalbimizin çalışması, nefes alıp verişimiz, midemizin yiyecekleri sindirmesi bizim irademiz dışında gerçekleşir. Ne zaman, nerede, hangi anneden doğacağımıza, hangi ırktan olacağımıza biz karar veremeyiz. Göz, ten ve saç rengimiz bizim irademiz dışında Yüce Allah'ın (c.c.) takdiri ile gerçekleşir. İnsan kendi iradesi ve seçimi dışında Allah'ın (c.c) takdiriyle başına gelen durumlardan sorumlu değildir.

Kader ve kazayla ilgili yönüne gelince çoğu insan bu özgür iradesini kötüye kullanmasına rağmen sonuçta kendisini sorumluluktan kurtarmak için "ne yapayım kader böyleymiş" diyebilmektedir. Oysa bir şeyin kader olarak takdir edilmesi, insanın zamanı geldiğinde başka türlü değil de o şekilde bir seçim yapacağının bilinmesi demektir. Allah'ın (c.c) ezeli olarak o tercihi bilip takdir etmesi, o insanın o tercihe zorlanması demek değildir. Zaman ve mekanla sınırlı olmayan Allah'ın (c.c) ezeli ilmi, kulun seçimini zorlayan bir sebep değildir. Kul öyle seçtiği için Allah (c.c) da bu seçime göre yaratır.

İnsan; iyi ve kötü, doğru ve yanlış, güzel ve çirkin olan şeyleri ayırt edebilecek, karşılaştığı şeylere değer atfedebilecek ve bu değerler arasında seçim yapabilecek kabiliyettedir. İnsana bu güç ve imkanı veren Allah'tır (c.c). Bu imkanı, insan özgür iradesi doğrultusunda kullanır.

35. Enfal suresi, 22. ayet.

Kısaca insan herhangi bir fiil için tercihte bulunmakta, hür iradesiyle seçim yapmaktadır. Bu seçimle birlikte gerekli çabayı da sarf etmektedir. Allah (c.c) da onun bu seçimi ve çabası yönünde o fiili yaratmaktadır. Bu anlamda inkâr etmek ya da şirk koşmak dahi insana verilen özgürlük sınırları içindedir. Allah (c.c), insanlara özgür iradesiyle tercihlerini doğru yapabilmesi için aklı selim ve düşünme yeteneği lutfetmiş ve hidayet rehberi peygamberler ve kitaplar göndermiştir. İnanıp inanmama konusunda insanı serbest bırakmıştır.

Kur'an'ı Kerim'de şöyle buyrulur:

"Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör."[36]

"Ve de ki: Hak, Rabb'inizdendir. Öyle ise dileyen iman etsin, dileyen inkâr etsin. Biz, zalimlere öyle bir cehennem hazırladık ki onun duvarları kendilerini çepe çevre kuşatmıştır. (Susuzluktan) imdat dileyecek olsalar imdatlarına, erimiş maden gibi yüzleri haşlayan bir su ile cevap verilir. Ne fena bir içecek ve ne kötü bir kalma yeri!"[37]

"İman edip de iyi işler yapanlara gelince, onlar için yaptıklarına karşılık olarak varıp kalacakları cennet konakları vardır. Yoldan çıkanlar ise, onların varacakları yer ateştir. Oradan her çıkmak istediklerinde geri çevrilirler ve kendilerine: Yalandır deyip durduğunuz cehennem azabını tadın! denir."[38]

"Sizi huzurumuza yaklaştıracak olan ne mallarınızdır ne de evlâtlarınız. İman edip iyi amelde bulunanlar müstesna; onlara yaptıklarının kat kat fazlası mükâfat vardır. Onlar (cennet) odalarında güven içindedirler. Ayetlerimizi boşa çıkarmaya çalışanlara gelince, onlar da azapla yüz yüze bırakılacaklardır."[39]

İnsan irade sahibi bir varlık olarak iyi ya da kötü tüm tercihlerinden sorumludur.

Akıl nimeti sayesinde seçme özgürlüğüne sahip olmak, aynı zamanda sorumlu olmak anlamına gelir. Bu sorumluluğu reddeden müşrikler, Allah'ın (c.c) dilemesinin kulun tercihlerine göre oluştuğunu kabul etmemişler ve kendi seçimlerinin ilahi takdir sonucu olduğunu iddia etmişlerdir. Kur'an'da, onların bu haksız yakıştırmaları reddedilmiştir:

36. İnsan suresi, 3. ayet.
37. Kehf suresi, 29. ayet.
38. Secde suresi, 19-20. ayetler.
39. Sebe' suresi, 37-38. ayetler.

B BİLGİ KUTUSU

İrade: 1. Seçme, tercih etme, isteme, dileme, arzu etme, meyletme, karar verme. 2. Aklın düşünüp karar vermesi, yapılması veya yapılmaması eşit olan çeşitli davranışlardan birini beğenip tercih etmesi. 3. Allah'ın dilemesi, arzu etmesi, tercih etmesi ve dilediğini yerine getirmesi anlamlarında Allah'ın sıfatlarından biri.

Cüz'i İrade: İnsana verilen sınırlı özgürlük, tercih etme kabiliyeti. İnsana Allah tarafından verilen özgürlük; dileme, tercih etme kabiliyeti. İnsan, cüz'i iradesi sayesinde davranışlarından sorumlu olur. Bu nedenle kişilerin cüz'i iradelerini kendilerine hem dünyada hem de ahirette yararlı olacak işler için kullanmaları dinimizce tavsiye edilmiştir.

Külli İrade: Allah'ın iradesi, ilahi irade. "Allah'ın istediğini istediği gibi dilemesi ve seçmesi" anlamında Allah'ın mutlak ve sınırsız iradesi. Külli irade, her şeye hâkim olan, her şeyi içine alan iradedir. Yaratma fiili ile birlikte ele alınır. Her şeyin yaratıcısı Allah'tır; hakiki irade de ona mahsustur. Kâinatta Allah'ın külli iradesine aykırı hiçbir olay gerçekleşemez. O'nun irade ettiği şey mutlaka olur, irade etmediği hiçbir şey meydana gelmez. Allah için bir zorunluluk da düşünülemez. Hiçbir şeyi var etmeye veya yok etmeye mecbur değildir. Kimse Allah'ı bir şeyi yapmaya veya yapmamaya zorlayamaz.

(bk. MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 221.)

"Putperestler diyecekler ki: 'Allah dileseydi ne biz ortak koşardık ne de atalarımız. Hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Onlardan öncekiler de aynı şekilde (peygamberleri) yalanladılar ve sonunda azabımızı tattılar. De ki: Yanınızda bize açıklayacağınız bir bilgi var mı? Siz zandan başka bir şeye uymuyorsunuz ve siz sadece yalan söylüyorsunuz."[40]

"Ortak koşanlar dediler ki: 'Allah dileseydi ne biz ne de babalarımız ondan başkasına tapardık. O'nun emri olmadan hiçbir şeyi de haram kılmazdık.' Onlardan öncekiler de böyle yapmışlardı. Peygamberlerin üzerine açık seçik tebliğden başka bir şey düşer mi?"[41]

"Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz Allah, size muhtaç değildir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizden bunu kabul eder. Hiçbir günahkâr diğerinin günahını çekmez. Nihayet hepinizin dönüp gidişi, Rabb'inizedir. Yaptıklarınızı O size haber verir. Çünkü O, kalplerde olan her şeyi hakkıyla bilendir."[42]

3.3. Sorumluluk

Akıl ve özgür irade sahibi bir varlık olarak insan aynı zamanda sorumlulukları da olan bir varlıktır. Akıl ve irade nimeti insana beraberinde bazı yükümlülükler de getirmektedir. Zaten insanın imtihana tabi tutulması, emir ve yasaklarla muhatap olması ve yaptıklarından sorumlu tutulup hesaba çekilmesi ona verilen bu seçme özgürlüğü sebebiyledir. Şayet tercihte bulunabilme durumu olmasaydı o zaman imtihana gerek kalmaz, sorumluluk diye bir şeyden bahsedilemezdi.

N NOT EDELİM

"Allah bir kimseyi ancak gücünün yettiği şeyle yükümlü kılar. Onun kazandığı iyilik kendi yararına, kötülükte kendi zararınadır..."

(Bakara suresi, 286. ayet.)

40. En'am suresi, 148. ayet.
41. Nahl suresi, 35. ayet.
42. Zümer suresi, 7. ayet.

İnsanlar inandıklarından, tercih ettiklerinden ve yaptıklarından sorumludur. Çünkü kendisine verilen akıl ve özgürlük onun bütün bunlardan sorumlu olması sonucunu doğurur.

"Kim iyi bir iş yaparsa bu kendi lehinedir. Kim de kötülük yaparsa aleyhinedir. Rabb'in kullara zulmedici değildir."[43]

"Başınıza gelen herhangi bir musibet, kendi ellerinizle işlediklerinizin yüzündendir. (Bununla beraber) Allah çoğunu affeder."[44]

"O gün kimseye, hiç mi hiç zulmedilmez. Size ancak işlemekte olduğunuz şeylerin karşılığı verilir."[45]

"İnkârınız sebebiyle bugün oraya (cehenneme) girin!"[46]

"Siz farkında olmadan, ansızın başınıza azap gelmezden önce, Rabb'inizden size indirilenin en güzeline (Kur'an'a) tâbi olun. Kişinin: Allah'a yakınlık konusunda kusurlu davrandığım için bana yazıklar olsun! Gerçekten ben alay edenlerdendim (diyeceği günden sakının)! Veya: Allah bana hidayet verseydi, elbette sakınanlardan olurdum, diyeceği, yahut azabı gördüğünde: Keşke benim için bir kez (dönmeye) imkân bulunsa da iyilerden olsam, diyeceği günden sakının. Hayır (dönemeyeceksin)! Ayetlerim sana gelmişti de sen onları yalanlamış, büyüklük taslamış ve inkârcılardan olmuştun."[47]

Kur'an'da Allah'ın (c.c) insanları güçleri ölçüsünde sorumlu ve yükümlü kıldığı açıkça belirtilmiş ve üstesinden gelemeyecekleri yükümlülükleri onlara yüklemediği ısrarla vurgulanmıştır.

"... Bir insan ancak gücü yettiğinden sorumlu tutulur..."[48]

"... Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz..."[49]

D DEĞERLENDİRELİM

"Eğer inkâr ederseniz, şüphesiz Allah, size muhtaç değildir. Bununla beraber O, kullarının küfrüne razı olmaz. Eğer şükrederseniz sizden bunu kabul eder..."

(Zümer suresi, 7. ayet.)

Yukarıdaki ayeti insanın kâfir ya da mümin olmayı dilemesi açısından değerlendiriniz.

T TARTIŞALIM

Başarılı olmak isteyen iki sporcuyu sorumlulukları açısından ve kaderle ilişkilendirerek karşılaştırınız. Başarılı ve başarısız olmalarının sebepleri nelerdir? Yazınız.

Başarılı sporcu	Başarısız sporcu
Başarılı olmasının sebebi:	*Başarısız olmasının sebebi:* ....

43. Fussilet suresi, 46. ayet.
44. Şura suresi, 30. ayet.
45. Yâsîn suresi, 54. ayet.
46. Yâsîn suresi, 64. ayet.
47. Zümer suresi, 55-59 ayetler.
48. Bakara suresi, 233. ayet.
49. En'am suresi, 152. ayet.

İnsan, sorumluluğunun farkında olarak hareket etmeli ve iyilik yapmanın yollarını aramalıdır. Çünkü Kur'an'a göre zerre kadar da olsa insan bütün yaptıklarının hesabını verecektir.

"Kim zerre miktarı hayır yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür."[50]

Allah (c.c) kullarına hiçbir zaman zulmetmez ve onların kötülüğünü hiçbir şekilde asla istemez.

"İşte bu, ellerinizle yaptığınız yüzündendir, yoksa Allah kullara zulmedici değildir."[51]

B BİLGİ KUTUSU

- ✓ İnsan; akıl ve irade sahibi bir varlıktır.
- ✓ İnsan, fiillerinden sorumludur.
- ✓ İnsana düşünme yeteneği verilmiştir.
- ✓ İnsana vahiyle doğru yol gösterilmiştir.
- ✓ İnsan, özgür bir varlıktır.

"Bu, dünyada iken kendi ellerinizle yapmış olduğunuzun karşılığıdır. Yoksa Allah kullarına zulmetmez."[52]

4. Kaderle İlişkilendirilen Bazı Kavramlar

4.1. Ecel

Sözlükte geleceğe ait bir kavram olarak "belirlenmiş zaman, muayyen bir müddetin sonu" anlamına gelir. Sözlük anlamına uygun olarak Kur'an'da hayat süresinin sonu (ölüm vakti), borç için belirlenen son ödeme tarihi, boşanan veya eşi ölen kadının tekrar evlenmeden önce beklemesi gereken süre (iddet), kâfirlerin helâk edilmeden evvel kendilerine tanınan müddet anlamlarında yer almıştır.[53] Ayrıca Kur'an'da ecelle ilgili ayetlerde, Allah'ın (c.c) her insan için bir yaşama süresi ve bir ölüm vakti belirlediği[54] ve kendilerine uzun ömür verilenlerin de ömrü kısaltılanların da mutlaka bir kitapta yazılı olduğu bildirilmiştir.[55] İlahi emir ve yasaklara uyanların tayin edilmiş ölüm vaktine kadar güzel bir şekilde yaşatılacakları müjdelenirken[56] zalimlerin de ecelleri gelinceye kadar cezalandırılmayacağı, ancak zamanı gelince kısa bir süre de olsa öne alış veya erteleme yapılmayacağı belirtilmiştir.[57] Bazı insanların hayatlarının ihtiyarlamadan önce sona erdirildiği, bazı kişilerin ise kendileri için belirlenen süreye kadar yaşatıldığı anlatılmış[58] ayrıca fertler gibi toplumların da ecelleri bulunduğu ve yıkılış zamanı gelince bunun kısa bir süre için öne alınmayacağı gibi geriye de bırakılmayacağı haber verilmiştir.[59]

"Her can ölümü tadacaktır. Sonunda bize döndürüleceksiniz."
(Ankebut suresi, 57. ayet.)

50. Zilzal suresi, 7-8. ayetler.
51. Enfal suresi, 51. ayet.
52. Al-i İmran suresi, 182. ayet.
53. bk. MEB Dini Terimler Sözlüğü, s. 82.
54. En'âm suresi, 2. ve 60. ayetler.
55. Fâtır suresi, 11. ayet.
56. Hûd suresi, 3. ayet.
57. Nahl suresi, 61. ayet; Ankebut suresi, 53. ayet.
58. Mümin suresi, 67. ayet.
59. A'râf suresi, 34 ayet; Yunus suresi, 49. ayet; Hicr suresi, 5. ayet.

Hadislerde ise eceli gelmeyen hastaların şifa bulabileceği; bu sebeple ziyaretçilerin hastalar için şifa dileğinde bulunması gerektiği beyan edilmiştir.[60] Yine hadislerde ecelin insanın emellerine ulaşmasına engel olduğu, her insanın ecelinin önceden takdir edildiği bildirilmiştir.[61] Ayrıca Hz. Peygamber, akrabayı ziyaret edip onları gözetmenin, komşulara karşı güzel davranmanın ve sadaka vermenin ömrü uzattığını bildirmiştir.[62]

Mâtürîdiyye ve Eş'ariyye'den oluşan Ehl-i sünnet âlimlerine göre ecel daha çok "Allah'ın (c.c) canlıların öleceğini bildiği zaman" diye tarif edilir. Buna göre canlıların her birinin yaşayacağı ecel tektir ve kesinlikle değişmez. Hiçbir canlı kendisi için takdir edilen zamandan önce hayat bulamayacağı gibi hakkında takdir edilen ölüm vakti gelmeden de ölmez. En'am suresinin **"Sizi bir çamurdan yaratan, sonra ölüm zamanını takdir eden (ecel-i kazâ) ancak odur. Bir de onun katında muayyen bir ecel (ecel-i müsemmâ) vardır.**

Siz hâlâ şüphe ediyorsunuz."[63] ayetinde yer alan "ecel-i müsemmâ" kıyametin kopmasına dair olup bununla insanın değil kâinatın eceline işaret edilmiştir. Dolayısıyla da tabii yolla da olsa kaza ve öldürülme şeklinde de olsa herkes kendi eceliyle ölür. Kur'an-ı Kerim'de Allah'ın (c.c) izni olmadıkça hiçbir nefsin ölmeyeceği, ölüm vaktinin tayin edilmiş bir yazıya göre gerçekleştiği **"Hiçbir kimse yok ki ölümü Allah'ın iznine bağlı olmasın. (Ölüm), belli bir süreye göre yazılmıştır..."**[64] ayeti ile bildirilmiştir. Eceli gelen hiçbir şahsın yaşatılmayacağı kesin bir şekilde anlatılarak herkesin eceliyle öldüğüne şu ayet ile işaret edilmiştir: **"Allah, eceli geldiğinde hiç kimseyi (ölümünü) ertelemez. Allah, yaptıklarınızdan haberdardır."**[65]

Netice olarak kişinin sağlık kurallarına uyup uymayacağı, sağlık alanında ne gibi gelişmelerin ortaya çıkacağı, kişinin herhangi bir kaza veya öldürme hadisesiyle karşılaşıp karşılaşmayacağı vb. hususlar; ilahi bilgi ve iradenin kapsamı dışında değildir. Kişinin ne zaman öleceği (eceli) sadece Allah (c.c) tarafından bilinebilir. O halde insanın yaşamak için gerekli tedbirleri alması onun kulluk vazifesinin bir gereğidir. Dolayısıyla ölümden önce hayatın değerini bilmek, hastalanmadan önce sağlığı korumak, hastalanınca tedavi olmak gibi tedbirlere başvurmak gereklidir.[66]

60. Ahmed b. Hanbel, Müsned, V, 197; Tirmizi, Tefsîr, 2.
61. Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 156; VI, 159; Buhârî, Daavât, 26; İbn Mâce, Mukaddime, 10.
62. Ahmed b. Hanbel, Müsned, III, 156; VI, 159; Buhârî, Daavât, 26; İbn Mâce, Mukaddime, 10.
63. En'am suresi, 2. ayet.
64. Âl-i İmrân suresi, 145. ayet.
65. Münâfikun suresi, 11. ayet.
66. TDV İslam Ansiklopedisi, C 10, s. 380-382.

4.2. Rızık

Sözlükte “yiyecek vermek, rızıklandırmak” anlamındaki (ر ز ق) kökünden türeyen rızk kelimesi “yiyecek, giyecek ve faydalanılacak her şey; yağmur; bağış; pay, nasip” gibi anlamlara gelir.[67] Terim olarak Allah Teala’nın canlılara yeme, içme ve başka hususlarda yararlanmak üzere verdiği her şeyi ifade eder.

Rızık kavramı Kur’an-ı Kerim’de 123 yerde geçmektedir ve genel olarak Allah’a (c.c) izâfe edilmektedir. Ancak bazı ayetlerde rızka aracı olması sebebiyle kullara da nispet edilmiştir.[68]

B BİLGİ KUTUSU

اَلرَّزَّاقُ

Er- Rezzak, Allah’ın 99 güzel isminden biri olup, bütün mahlukatın rızıklarını veren ihtiyaçlarını karşılayan dilediğine bol rızık veren demektir.

Kur’an’da yeryüzündeki bütün canlıların rızkını verenin Allah (c.c) olduğu **“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah’ın üzerinedir…”**[69] ve **“Nice canlı var ki rızkını (yanında) taşımıyor. Onlara da size de rızık veren Allah’tır. O, her şeyi işitir ve bilir.”**[70] vb. ayetlerle vurgulanmış ve dolayısıyla da rızık konusunda endişeye düşülmemesi gerektiği **“…Ona hiçbir şeyi ortak koşmayın, ana-babaya iyilik edin, fakirlik korkusuyla çocuklarınızı öldürmeyin -sizin de onların da rızkını biz veririz …”**[71] ayeti ile bildirilmiştir. Bu, insanın rızık temin etmek anlamında hiçbir şey yapmaması anlamına gelmemelidir. Tam tersi rızkı verenin Allah (c.c) olduğu bilinci ile insan, rızkını aramaya devam etmelidir.[72]

Ehl-i sünnet âlimleri rızkı “Cenâb-ı Hakk’ın hayatlarını sürdürebilmeleri için canlılara verdiği her türlü şey” şeklinde tarif etmişlerdir. Onlara göre gayri meşrû yollardan elde edilen imkânlar (haram) da rızık kavramına dahildir. Aksi takdirde haram yiyen kimselerin Allah’tan (c.c) başkası tarafından rızıklandırılmış olması gerekir. Bu ise bütün canlıların rızkının Allah (c.c)tarafından verildiği şeklindeki ayet ve hadislere aykırı bir durumdur.[73]

Allah (c.c), rızkı dilediğine dilediği kadar verir. Ancak kulların da çalışıp çabalayıp kendilerine takdir edilmiş olan rızkı, helal yoldan kazanmak için gayret göstermeleri gerekir. Bu konuda Kur’an-ı Kerim’de **“Yeryüzünde yürüyen her canlının rızkı, yalnızca Allah’ın üzerinedir. Allah o canlının durduğu yeri ve sonunda bırakılacağı mekanı bilir. (Bunların) hepsi açık bir kitapta (levh-i mahfuz’da) dır.”**[74] buyrularak bütün canlıların rızkının Allah (c.c) tarafından verildiği bildirilmiştir.

“Kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı rızık yememiştir...” (Buhârî, Büyû, 15.)

Kur’an’a göre rızık, yalnızca gıdalardan ibaret değildir. Başta din, hidayet ve nübüvvet olmak üzere Allah’ın (c.c) manevi lütufları da rızık olarak kabul edilmiştir.[75]

67. Lisânü’l-Arab, “r-z-” md.
68. Bakara suresi, 233. ayet; Nisâ suresi, 5. ve 8. ayetler; Kehf suresi, 19. ayet.
69. Hûd suresi, 6. ayet.
70. Ankebut suresi, 60. ayet.
71. En’âm suresi, 151. ayet.
72. Fâtır suresi, 12. ayet; Mülk suresi, 15. ayet.
73. TDV İslam Ansiklopedisi, C 35, s. 73-74.
74. Hûd suresi, 6. ayet.
75. Hûd suresi, 88. ayet.

Peygamber Efendimiz de her şeyi Allah'ın (c.c) yarattığını, her canlının rızkını O'nun verdiğini belirtmiş;[76] *"Her kim çokça istiğfar ederse Allah onun her kederine bir kurtuluş, her sıkıntısına bir çıkış yapar ve onu ummadığı yerden rızıklandırır."*[77] ve *"Her kim rızkının genişletilmesini ve ecelinin geciktirilmesini (ömrünün uzamasını) isterse sıla-i rahim yapsın."*[78] buyurarak Allah'tan (c.c) af dilemenin ve akrabaları ziyaret etmenin (sıla-i rahim) rızkı genişleteceğini ifade etmiştir. Hz. Peygamber Allah'ın (c.c), dilediğine az, dilediğine çok rızık verdiğini[79] ve *"Şayet siz Allah'a* (c.c) *hakkıyla tevekkül etseydiniz, sabahleyin aç gidip akşamleyin tok olarak dönen kuşları rızıklandırdığı gibi sizi de rızıklandırırdı."*[80] diyerek doğru bir tevekkül anlayışına sahip olan insanların da kuşlar gibi rızıklandırılacağını bildirmiştir.

"Allah'ın size helal ve temiz olarak verdiği rızıklardan yiyin..." (Nahl suresi, 114. ayet.)

Sevgili Peygamberimiz (s.a.v) *"Kimse kendi elinin emeğinden daha hayırlı bir rızık asla yememiştir..."*[81] buyurarak kişinin kendi emeğiyle rızkını elde etmek için çalışmasına dikkat çekmiştir. Bu sebeple insanoğlu, başkasının emeğiyle geçinmeyi düşünmemelidir. Kendi elinin emeği ve alnının teriyle rızkını kazanmaya gayret etmelidir. Öte yandan hakkı olmayana el uzatmamalı, kimsenin hakkını yememelidir.

Allah (c.c), rızık konusunda insanlardan bazısını zenginlikle bazısını da fakirlikle imtihan eder. Zengin kişi kendisine verilen nimetlere şükrederek bunları Allah'ın (c.c) istediği şekilde harcar ve paylaşırsa imtihanı kazanır. Fakir de Allah'a (c.c) isyan etmeyip, üzerine düşen sorumlulukları yerine getirerek, şükür ve kulluk vazifelerini yaparsa imtihanı kazanır.

4.3. Afet

Allah (c.c) kullarını farklı şekillerde imtihan eder. Sel, deprem vb. bütün afetler Allah'ın (c.c) takdiriyle gerçekleşir. Ancak afetleri engellemek için gerekli tedbirleri almak da kulun görevleri arasındadır. Tedbirsizliklerden kaynaklanan sorunları "Ne yapalım kaderimizde varmış.", "Allah (c.c) böyle takdir etmiş." gibi cümlelerle geçiştirmek doğru bir kader ve tevekkül anlayışı değildir. Bu cümleler, ancak gerekli bütün tedbirler alındıktan sonra yine de başa gelen musibetler için yerinde ve haklı olabilir. Böyle bir durumda mümine düşen, teselli ve destek kaynağı olarak yine Rabb'ine sığınmak ve her şeyin O'nun takdirinde olduğuna iman etmektir.

Bizler, mesela deprem gibi bir olayın öncesinde gerekli tüm tedbirleri almakla sorumluyuz. Sonrasında olanlara dair tabii ki bir teselli ve destek kaynağı olarak yine Rabb'imize sığınmak ve her şeyin O'nun takdirinde olduğuna iman etmek durumundayız.

Hadislerde en büyük musibetlerle peygamberlerin karşılaştığı,[82] Allah'ın (c.c) sevdiği kullarını zaman zaman musibetlerle imtihan edeceği[83] belirtilmekte ve musibetlere sabredip çekilen acılar karşısında Allah'tan (c.c) ecir beklemenin faziletine işaret edilmektedir.[84]

76. Ahmed b. Hanbel, Müsned, IV, 130, 202.
77. İbni Mâce, Edeb 57.
78. Buhârî, Büyû, 13; İbn Mâce, Edeb, 57.
79. Buhârî, Tefsîr, 11/2, Tevhîd, 19; Müslim, Zekât, 37.
80. Tirmizi, Zühd, 33.
81. Buhârî, Büyû, 15.
82. Buhari, Merdâ, 2, 3; İbn Mace, Fiten, 29; Tirmizi, Zühd, 57.
83. Buhari, Merdâ, 1; Tirmizi, Zühd, 57
84. Ahmed b. Hanbel, Müsned, I, 177, 182; Tirmizi, Cenaiz, 36; Nesai, Cenaiz, 22.

Yorgunluk, hastalık, tasa ve kederden ayağına diken batmasına kadar Müslüman'ın başına gelen her türlü musibetin günahlara kefaret olacağı müjdesi verilmektedir.[85] Hadislerde ayrıca musibete uğrayanların teselli edilmesi, acılarının paylaşılması ve yakınlarını kaybedenlere taziyede bulunulması tavsiye edilmektedir.[86]

Musibetler eğer Allah'a (c.c) güven ve teslimiyet içinde karşılanır ve gereken davranışlar sergilenirse Allah'a (c.c) yaklaştıran, günahları azaltan ve arınmaya vesile olan imtihanlardır.

Sel, deprem gibi musibetlere sadece o musibetin muhatabı olan ve ölen insanlar açısından değil, Allah'ın (c.c) tüm kâinattaki külli yaratma ve kainatı idare etmedeki kanunları çerçevesinde bakmak gerekir. Bir de külli hayırların yanında cüz'i şerler olabilir. Tüm yaşananlarda Allah'ın (c.c) "merhametlilerin en merhametlisi" olduğunu ve merhametin asıl kaynağının Allah (c.c) olduğu da unutulmamalıdır. Musibetlere genel işleyiş kuralları açısından ve daha büyük hayırlara vesile olabilmesi noktasından yani hikmet boyutuyla bakılmalı, ayrıca daimi olmayıp, geçici oldukları da unutulmamalıdır.

Aşağıdaki afetlere karşı alınacak tedbirler nelerdir? Yazınız.

....
....
....
....
....

....
....
....
....
....

....
....
....
....
....

....
....
....
....
....
....

4.4. Sağlık ve Hastalık

İnsan için en önemli nimetlerden birisi sağlıklı olmaktır. Bu konuda Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"İki nimet vardır ki insanların çoğu onları değerlendirme hususunda aldanmıştır: sağlık ve boş vakit."*[87] buyurarak sağlığımızı bir nimet olarak görüp dikkat etmemiz gerektiğini belirtmiştir.

Sağlık insana verilen en büyük nimetlerdendir.

Allah (c.c), imtihanın bir yansıması olarak kullarını bazen hastalıklarla imtihan edebilir ama hastalıkların ça-

85. Ahmed b. Hanbel, Müsned, VI, 114, 120; Buhari, Merdâ, 1, 3; Müslim, Birr, 49.
86. el-Muvatta, Cenaiz, 41; İbn Mace, Cenaiz, 55 -56.
87. Buhârî, Rikâk, 1.

resini de yaratmıştır. İnsan, bu çareleri bulmak ve tedavi olmak zorundadır. Dinimizde bir insan hasta olduğunda tedavisi için gerekli adımları atmalı, şifayı Allah'tan (c.c) istemeli ve iyileşmek için Allah'a (c.c) dua etmelidir.

"Allah, verdiği her hastalığın şifasını da vermiştir." (Buhârî, Tıb, 1.)

Hastalıklar ve musibetler daima kötü ve şer olarak değerlendirilmemelidir. Sabredilmesi durumunda kulu Allah'a (c.c) yaklaştıran, günahları azaltan ve arınmaya vesile olan imtihanlar olarak da görülmelidir.

Peygamber Efendimiz (s.a.v), *"Bir müminin başına herhangi bir hastalık veya rahatsızlık gelirse bundan dolayı Allah (c.c) onun günahlarını, ağacın yapraklarını döktüğü gibi döker."*[88] hadisiyle, mümin kul için hastalıkların günahlardan arınmaya vesile olduğu müjdesini vermektedir.

İnsan, hastalık vb. sıkıntılarda sabretmeli, tedavi olmalı ve iyileşmek için gayret etmelidir. Ancak buradaki sabır, içinde bulunduğu duruma katlanmak ya da bunu kader saymak değil aksine kurtulmak için mücadele etmek anlamındadır.

Alınan bütün önlemlere rağmen insanlar hasta olabilir. Böyle durumlarda "Hasta olmak benim kaderimde varmış." diyerek tedavi olmamak veya hastalığa çare aramamak doğru bir kader anlayışı değildir. Yeniden sağlığa kavuşmak için gerekli tedavi yollarına başvurulmalı ve Allah'a (c.c) dua edilmelidir. Peygamberimiz: *"Ey Allah'ın Kulları! Tedavi olunuz. Allah, verdiği her hastalığın şifasını yaratmıştır."*[89] buyurarak bu konuda bizlere yol göstermiştir.

4.5. Başarı ve Başarısızlık

Dinimize göre başarı Allah'tandır (c.c). Kul herhangi bir işte başarılı olmak için çalışır, gayret gösterir. Ama o iş sonunda başarıya ulaşabilmesi Allah'ın (c.c) takdiriyle mümkün olur. Bir de neyin başarı neyin başarısızlık olduğunu biz tam anlamıyla bilemeyiz. Hele hele günümüzde bu kavram çok yanlış yerlerde kullanılabilmektedir. Asıl başarı Allah'ın (c.c) rızasını kazanabilmektir.

Bazı somut ve dünyevi başarısızlıkların faturasını hemen kadere kesmek de doğru değildir. Azimle ve çabayla hareket edilmesi gereken noktalarda başarısızlığı sonraki adımların önünde bir engel olarak görmemek gerekir.

İnsan, iradesini doğru yolda kullanıp güzel şeylere yönelirse başarı kazanır. Buna "tevfik" denir. Bu, Allah'ın (c.c) rızası yönünde hareket eden kulun işlerinde muvaffak kılınması anlamına gelir. Benzer anlamlar taşıyan inâyet, nusret ve lutf kelimeleri gibi tevfîk de hayır ve iyiliğe yönelik davranışlara özgü kılınmıştır. Hadislerde geçen "ve billahi't-tevfik", "Allahu veliyyü't-tevfik" gibi ifadeler de başarının Allah'ın (c.c) yardımıyla mümkün oluşuna dikkat çekmektedir.

İnsanın yanlışa yönelmesi ve kötü olanı tercih etmesiyle başarısızlık gelir. Buna da "hızlan" denir. Hızlan, Allah'ın (c.c) yanlış yönde hareket eden kulundan yardımını kesmesidir.

Aslında Allah (c.c) kullarını iman ve inkârdan soyutlanmış olarak yaratmış, daha sonra onlara emirler göndermiş, inkâr yolunu tutanlar buna kendi fiilleriyle yönelmiştir. Ancak bu yöneliş, kulun inkâr etmeyi istemesi sonucu Allah'ın (c.c) hızlanıyla gerçekleşmiştir. İman eden de kendi fiiliyle iman etmekle birlikte bu fiil onun imanı istemesine bağlı olarak Allah'ın (c.c) yardımıyla (tevfik) vücuda gelmiştir.

88. Buhârî, Merdâ, 2.
89. Ebu Davûd, Tıp, 1.

“Dedi ki: Ey kavmim! Eğer benim, Rabb’im tarafından (verilmiş) apaçık bir delilim varsa ve O bana tarafından güzel bir rızık vermişse buna ne dersiniz? Size yasak ettiğim şeylerin aksini yaparak size aykırı davranmak istemiyorum. Ben sadece gücümün yettiği kadar ıslah etmek istiyorum. Fakat başarmam ancak Allah’ın yardımı iledir. Yalnız O’na dayandım ve yalnız O’na döneceğim.”[90]

Bir işte başarılı olmak ve ustalaşmak için uzun süre emek vermek gerekir.

Başarı bir kader sonucu çalışmadan kendiliğinden gerçekleşen bir şey değildir. Başarılı olmanın yolu, emek vermekten ve çok çalışmaktan geçer. Bir kimse hedeflerine ulaşmak ve başarılı olmak için gayret etmek zorundadır. Emek vermeden başarılı olmayı istemek doğru bir tutum değildir. Örneğin bir sporcunun başarılı olması için beslenmesine, antrenmanlarına, uyku düzenine dikkat etmesi gerekir.

“Bilsin ki insan için kendi çalışmasından başka bir şey yoktur.”[91]

Peygamberlerin hayatı, çektikleri sıkıntılar ve başarılı olmak için gösterdikleri gayretler bu konuda yeterince örnek oluşturmaktadır. Bu anlamda başarılı olmak için kişinin gayret göstermesi ve özellikle ahlaki sorumluluklarını yerine getirmesi gerekir. Bu yüzden kişi öncelikle çok çalışmalı, ardından başarılı olmayı Allah’tan (c.c) beklemelidir.

4.6. Dua ve Tevekkül

Dua, kulluğun özüdür. İnsan, kulluğunun gereği olarak daima dua etmelidir. Genellikle dua, henüz elimizde olmayan bir nimete ulaşmak veya içinde bulunduğumuz bir sıkıntıdan kurtulmak için yapılır. İnsan dua ile mevcut halinin değişmesini veya iyi halinin devamını ister

“Kaderi ancak dua engeller. Ömrü ancak iyilikler artırır. Kul işlediği günahlar yüzünden rızkından mahrum olur.”[92] *“Kime dua kapısı açılmışsa, ona rahmet kapıları açılmış demektir. Allah’tan (c.c) talep edilen (dünyevi) şeylerden O’nun en çok sevdiği, afiyettir. Dua, inen ve henüz inmemiş her çeşit musibet için faydalıdır. Kazayı/kaderi ancak dua geri çevirir. Öyleyse ey Allah’ın (c.c) kulları, duaya sarılın.”*[93] Görüldüğü gibi bu hadislerde duanın kadere tesir etmesini kulun iyilikleri istemesi ve kötülüklerden korunması manasında anlamak gerekir.

İsteklerimizi dua yoluyla Allah'a iletiriz.

90. Hûd suresi, 88. ayet.
91. Necm suresi, 39. ayet.
92. Hakim, Müstedrek, I, 394; İbnu Hibban, Sahih, No: 872.
93. Tirmizi, Daavât, 102; Hakim, Müstedrek, I, 670, 675; Müsned, V, 234.

Bir çeşit kader vardır ki onun gerçekleşmesi Allah (c.c) tarafından kesin hükme bağlanmıştır. Bu hükmü verilen şeyin gerçekleşmesi kaçınılmazdır. Buna “kazâ-i mutlak” denir. Bir çeşit kader vardır ki onun gerçekleşmesi bazı sebeplere bağlanmıştır. Buna “kazâ-i muallak” denir. Yani sonucu bazı sebeplere bağlanmış kaza demektir. İşte dua ve sadaka bu kısımda fayda verir. Kul, neyin neye sebep yapıldığını bilmediği için sadaka, dua, tevbe, istiğfar, zikir, ibadet, taat gibi hayırlı sonuç verecek bütün sebeplere sarılmalıdır. Bunun muhakkak faydasını görecektir.

Her şey kaderimizde yazılmışsa o zaman duaya ne gerek var, diye düşünmek doğru değildir. Dua edebilmek büyük bir nimettir. Dua, kulluğumuzun gereğidir ve ilahi takdirin içindedir. Bir kulun farklı sebeplerle duadan ve kulluktan uzaklaşması neticesinde bu nimetin alınması da ilahi takdirin içindedir.

“Tevekkeltü alallah” hattı. Allah'a (c.c.) tevekkül ettim, O'na dayandım ve O'na güvendim demektir.

Dua dendiğinde genelde bazı kalıplaşmış ifadelerle Allah’tan (c.c) bazı şeyleri istemek anlaşılmaktadır. Oysa bu istekler, duanın sözle yapılan kısmıdır. Duanın bir de fiili dua diyebileceğimiz boyutu vardır. Fiili dua; insanın sözlü olarak Allah’tan (c.c) istediği şey için çalışması, çabalaması ve Allah’ın (c.c) koyduğu kanunlara uyması demektir. Sınavda başarılı olmak isteyen öğrencinin çok çalışması bol ürün elde etmek isteyen çiftçinin toprağı sürmesi, gübrelemesi, sulaması gibi işler fiili duaya örnek olarak verilebilir.

Tevekkül kelime olarak güvenmek, dayanmak, bir işi başkasını vekil tutarak ona havale etmek gibi anlamlara sahiptir. Kavram olarak yapılması gereken her şeyi yaptıktan sonra Allah’a (c.c) dayanıp güvenmek, sonucunu Allah’a (c.c) bırakmak anlamında kullanılmaktadır.

Tevekkül, kadere imanın tabii sonucudur. Tevekkül; Allah’a (c.c) dayanıp güvenmek, çalışıp çabalarken Allah’ı (c.c) daima yanımızda bilmek ve işlerin sonucunu Allah’a (c.c) bırakmak, sonuçtan da endişe etmemek anlamına gelir. Tevekkül tembellik, miskinlik olarak yorumlanamaz.

Öte yandan tevekkül tüm yapılması gerekenleri yaptıktan sonra, insanın içinde duyması gereken bir iç huzur, mutmain olma ve en önemlisi Allah’ın (c.c) takdir edeceği sonuç ne olursa olsun buna razı olma ahlakıdır. Sonucu yalnız Allah’tan (c.c) bekleme halidir.

Mümin, yaptığı ve yapacağı işlerde Allah’a (c.c) güvenip dayanır. Bu güven onu kötü şeyler yapmaktan alıkoyduğu gibi zor anlarında da ona ümit aşılar. İnanan bir kişi, her işinde Allah’ın (c.c) rızasını gözeterek doğru ve dürüst davranır. Bir konuda elinden geleni yaptıktan sonra sonucun kendisi için hayırlı olmasını ümit ederek Allah’a (c.c) tevekkül eder.

Tevekkül, gereken çabayı gösterdikten sonra Allah'a güvenip dayanarak sonucu O'ndan beklemektir.

4.7. Sabır, Teslimiyet ve Rıza

Sabır, Allah'ın (c.c) rızasını kazanmak için karşılaşılan güçlüklere göğüs germektir. Sabır "nefsi telaştan, dili şikayetten, organları çirkin davranışlardan koruma, nimet haliyle mihnet hali arasında fark gözetmeyip her iki durumda sükunetini muhafaza etme, Allah'tan başkasına şikayette bulunmama" şeklinde de tarif edilmiştir. Ragıb el-İsfahani sabrın biri cismani, diğeri ruhani olmak üzere iki çeşidinden söz etmektedir. Cismani sabır bedenin maruz kaldığı zahmetli işlere ve acılara katlanmaktır ki bu tam olarak fazilet sayılmaz. Asıl fazilet ruhi sabır olup iki şekilde tezahür eder. Birincisi iffet olup insana zevk veren şeylerden yararlanmada aşırılıktan sakınmak suretiyle gösterilen sabırdır. İkincisi, istenmeyen durumların başa gelmesi veya hoşa giden nimetlerden mahrum kalınması halinde sabırlı davranmaktır.[94]

Kur'an'da imtihanın bir parçası olarak insanların korkuyla, açlıkla, hastalık ve ölüm gibi musibetlerle imtihan edileceği vurgulanmaktadır. Bu imtihanlar karşısında övgüye değer bir davranış olarak önerilen şey sabırdır.

Yaşadığımız zorluk ve sıkıntıları sabırla aşmalıyız.

"Andolsun ki sizi biraz korku ve açlık; mallardan, canlardan ve ürünlerden biraz azaltma (fakirlik) ile deneriz. (Ey Peygamber!) Sabredenleri müjdele! O sabredenler, kendilerine bir belâ geldiği zaman: Biz Allah'ın kullarıyız ve biz O'na döneceğiz, derler."[95]

"(Ey müminler!) Yoksa siz, sizden önce gelip geçenlerin başına gelenler size de gelmeden cennete gireceğinizi mi sandınız? Yoksulluk ve sıkıntı onlara öylesine dokunmuş ve öyle sarsılmışlardı ki nihayet Peygamber ve beraberindeki müminler: Allah'ın yardımı ne zaman! dediler. Bilesiniz ki Allah'ın yardımı yakındır."[96]

Öte yandan Asr suresinde insanların hüsranda olduğu vurgulanırken iman edip salih amel işleyen, birbirlerine hakkı ve sabrı tavsiye eden kimselerin bu hüsranın dışında kalacağı belirtilmektedir. Ayrıca Allah yolunda mücadelede, Allah'ın emirlerini tavsiye edip yasaklarından sakındırmada sabır ve sebat göstermek Kur'an ve sünnette tavsiye edilmiştir.

Zorluklar ve musibetler karşısında sabretmek, Allah'ın (c.c) takdirine teslimiyet ve rıza göstermek, kulun imanıyla doğrudan alakalıdır. Rıza hali tedbir almaya ve sebeplere tevessül etmeye de engel değildir. Müslümanların maddi manevi her türlü tedbiri almaları şarttır. Buna rağmen gerçekleşen deprem, sel, kuraklık, fırtına, hastalık ve ölüm gibi ilahi takdirin tecellileri karşısında metanet korunmalıdır.

4.8. Hayr ve Şer

Hayr, sözlükte iyi ve faydalı iş demektir. Terim olarak Allah'ın (c.c) emrettiği, razı olduğu ve sevdiği davranışlar anlamına gelir. Şer ise, kötü ve fena iş demektir. Terim olarak ise Allah'ın (c.c) yasakladığı ve hoşnut olmadığı, sonuçta yerilen ve cezayı hak eden davranışlar anlamına gelir.

---

94. Ragıb el-İsfahani, ez-Zeria, s. 326-327.
95. Bakara suresi, 155-156. ayetler.
96. Bakara suresi, 214. ayet.

İnsanın filleri iyi ve kötü (hasen ve kabih), bu fillerinin sonuçları da hayr ve şer olarak bir değer taşır. Bu fiillere bu değerleri takdir eden Allah'tır (c.c). İnsan aklı ise bunları kavrama ve bulma yeteneği ile donatılmıştır. Allah (c.c) hayrı mükafatlandıracak şerri ise cezalandıracaktır. Bu yüzden insanın hayr işlemesi ve şerden kaçınması gerekmektedir.

Allah'ın (c.c) yaratması kulun davranışlarına göre şekillenir. Hayra ulaştıran, Allah'tır (c.c). Şer ise hayrın yokluğundan ya da terkinden kaynaklanır ve bizzat insan elinden çıkar.

Bir Müslüman hayrın ve şerrin Allah'tan (c.c) olduğuna iman eder. Yaratma açısından bakıldığında hayrı da şerri de yaratan Allah'tır (c.c). Çünkü kâinatta her şey O'nun irade, takdir ve kudreti altındadır. Ancak insan hayra da şerre de kendi iradesiyle yönelir. Allah (c.c) insanın hayrı seçmesinden hoşnut olur ve onu mükâfatlandırır, insanın şerri seçmesine Allah'ın (c.c) rızası yoktur. Allah'ın (c.c) şerri yaratması kişi üzerinde zorlayıcı değildir. Çünkü seçimi kul yapmakta, Allah (c.c) da kulun tercihine göre yaratmaktadır.

"Sana gelen iyilik Allah'tandır. Başına gelen kötülük ise nefsindendir. Seni insanlara elçi gönderdik; şahit olarak da Allah yeter."[97]

N NOT EDELİM

"Sabır, musibetle ilk karşılaşıldığında gösterilen metanettir."

(Buhârî, Cenâiz, 31.)

4.9. Hidayet ve Dalalet

Hidayet; doğru yol, hidayete ermek ise doğru yolu bulmak demektir. Hidayet, terim olarak küfür ve şirk gibi kötü yollardan kurtularak kişinin amacına ulaşması ve doğru yolu bulması anlamında olumlu bir içeriğe sahiptir.

Dalalet yanlış yol; dalalete düşmek ise yoldan çıkmak, şaşırmak, kaybolmak, sapıklık veya sapkınlık demektir. Bu anlamda dalalet, yoldan ayrılarak doğru olanı terk etmek anlamına gelir. Dalalet terim olarak kişinin Allah'ın (c.c) gösterdiği doğru yoldan saparak başka yollara girmesidir.

Kâinatta insanın yönelebileceği bütün yolları Allah (c.c) yaratmıştır. Bu yollardan birini tercih eden ise insandır. Allah (c.c), insanlara peygamberler ve kitaplar göndererek onlara doğru ve yanlış yolları göstermiştir.

"Şüphesiz biz ona (doğru) yolu gösterdik. İster şükredici olsun ister nankör."[98]

Kişinin kötü yolları seçerek dalalete düşmesi, onun kendi tercihidir. Allah (c.c), inanan ve salih ameller işleyenlere yardım edeceğini vaat etmiştir.

"Ama bizim uğrumuzda cihad edenleri elbette kendi yollarımıza eriştireceğiz. Hiç şüphe yok ki Allah, iyi davrananlarla beraberdir."[99]

Kur'an; kişinin hidayetinin kendi lehine, dalaletinin ise kendi aleyhine olduğunu ısrarla vurgulayarak bu konuda bir zorlamanın fayda vermeyeceğini bildirir.

"Ve (bana) hanif (Allah'ın birliğini tanıyıcı) olarak yüzünü dine çevir; sakın müşriklerden olma, diye (emredildi). Allah'ı bırakıp da sana fayda veya zarar vermeyecek şeylere tapma. Eğer bunu yaparsan, o takdirde sen mutlaka zalimlerden olursun. Eğer Allah sana bir zarar dokundu-

97. Nisâ suresi, 79. ayet.
98. İnsan Suresi, 3. ayet.
99. Ankebut suresi, 69. ayet.

rursa, onu yine O'ndan başka giderecek yoktur. Eğer sana bir hayır dilerse, O'nun keremini geri çevirecek de yoktur. O, hayrını kullarından dilediğine eriştirir. Ve O; bağışlayandır, esirgeyendir. De ki: Ey insanlar! Size Rabb'inizden Hak (Kur'an) gelmiştir. Artık kim doğru yola gelirse ancak kendisi için gelecektir. Kim de saparsa o da ancak kendi aleyhine sapacaktır. Ben sizin üzerinize vekil değilim. (Sadece tebliğ etmekle memurum)."[100]

B BİLGİ KUTUSU

الهادي

El-Hâdî, Allah'ın (c.c.) 99 güzel isminden birisidir. Doğru yolu gösteren ve hidâyet veren demektir.

Hidayete erişmek kişinin istemesi ile gerçekleşir. Hidayet istemeyen kişilere Peygamberin bile faydasının olamayacağı şu ayette ifade edilmiştir:

"(Resul'üm!) Sen sevdiğini hidayete erdiremezsin; bilakis, Allah dilediğine hidayet verir ve hidayete girecek olanları en iyi O bilir."[101]

"(Ya Muhammed!) Onları doğru yola iletmek sana ait değildir. Lakin Allah dilediğini doğru yola iletir. Hayır olarak harcadıklarınız kendi iyiliğiniz içindir. Yapacağınız hayırları ancak Allah'ın rızasını kazanmak için yapmalısınız. Hayır olarak verdiğiniz ne varsa karşılığı size tam olarak verilir ve asla haksızlığa uğratılmazsınız."[102]

İnanmak ya da inanmamak, iyilik yapmak veya kötü davranmak insanın kendi elindedir. Allah (c.c), hak etmeyen kimseyi doğru yola iletmez. İyi olana doğru bir adım atmadan veya kötü olandan uzaklaşmadan durup dururken kimseye hak etmediği bir karşılık verilmez.

"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı halde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle, yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kayaya benzer ki sağanak bir yağmur isabet etmiş de onu çıplak pürüzsüz kaya haline getirivermiştir. Bunlar kazandıklarından hiçbir şeye sahip olamazlar. Allah, kâfirleri doğru yola iletmez."[103]

"İnkâr edip zulmedenleri Allah asla bağışlayacak değildir. Onları (başka) bir yola iletecek de değildir. (Allah onları) ancak içinde ebedî kalacakları cehennemin yoluna iletir. Bu da Allah'a çok kolaydır."[104]

İnsan dalaleti değil hidayeti tercih etmelidir.

100. Yunus suresi, 105-108. ayetler.
101. Kasas suresi, 56. ayet.
102. Bakara suresi, 272. ayet.
103. Bakara suresi, 264. ayet.
104. Nisâ suresi, 168-169. ayetler.

"Bir zaman Musa kavmine: Ey kavmim! Benim, Allah'ın size gönderdiği elçisi olduğumu bildiğiniz halde niçin beni incitiyorsunuz, demişti. Onlar yoldan sapınca, Allah da kalplerini saptırmıştı. Allah, fâsıklar topluluğunu doğru yola iletmez."[105]

Allah (c.c), doğru ile batılı belli etmeden, insana temyiz gücü verip tercih hakkı tanımadan, dilediğini dalalete, dilediğini hidayete sevk etmiş olsaydı peygamber göndermenin, kitap indirmenin bir anlamı kalmaz, ceza ve mükafatın da makul bir dayanağı olmazdı. Ancak Allah her insana doğru yolu göstermiş, gücü nispetinde sorumlu tutmuş, her türlü fırsatı tanımış ve hidayet imkânı da vermiştir. İnsan için gerekli olan, bu imkânları en iyi şekilde değerlendirip Allah'ın razı olduğu bir kul olabilmek için gerekli çabayı göstermesidir.

105. Saf suresi, 5. ayet.

ÜNİTEMİZİ DEĞERLENDİRELİM

A Aşağıdaki açık uçlu soruları cevaplayınız.

1- Kader ve kaza kelimelerini açıklayınız.

....
....
....

2- İnsanın özgürlüğü ile sorumluluğunu birlikte değerlendiriniz.

....
....
....

3- Tevekkül nasıl olmalıdır? Açıklayınız.

....
....
....

4- Bir insanın başka bir insan tarafından vurularak öldürülmesini ecel açısından açıklayınız.

....
....
....

1- Hidayet ve dalâlet kavramlarını insanların tercihleri ve iradeleri açısından açıklayınız.

....
....
....

B Aşağıda verilen çoktan seçmeli soruları cevaplayınız.

1- Aşağıdakilerden hangisinde kaza ve kadere iman doğru tanımlanmıştır?

A. Hayr ve şer, iyi ve kötü ne varsa tüm bunların Allah'ın (c.c) bilgisi, dilemesi, kudreti ve yaratması ile mümkün olduğuna inanmak demektir.
B. Şerleri yaratanın Allah (c.c), iyilikleri yapanın insan olduğuna inanmak demektir.
C. İnsanın hiçbir sorumluluğu olmadığına çünkü insanın rüzgâr önünde uçuşan yapraklar gibi etkisiz olduğuna inanmak demektir.
D. İyiliklerde kendimizle övünmek, kötülüklerde sorumluluğu kadere yıkmak demektir.
E. Hastalıklar karşısında herhangi bir tedavi ve tedbire başvurmaya gerek duymamaktır.

2- Tevekkül kavramının doğru tanımı aşağıdakilerden hangisidir?

A. Hiçbir girişimde bulunmaksızın her şeyi Allah'tan (c.c) beklemektir.
B. Gayretsizlik, hareketsizlik demektir.
C. Tembellik ve miskinlikle eş anlamlı olup çalışmamak demektir.
D. Yapılması gereken her şeyi yaptıktan sonra Allah'a (c.c) dayanıp güvenmek, sonucunu Allah'a (c.c) bırakmak ve Allah'tan (c.c) gelene rıza göstermektir.
E. Afetler karşısında tedbir almayı gereksiz görmektir.

"Allah her şahsı, ancak gücünün yettiği ölçüde mükellef kılar. Herkesin kazandığı (hayır) kendine, yapacağı (şer) de kendinedir. ..." (Bakara suresi, 286. ayet.)

"... Biz herkese ancak gücünün yettiği kadarını yükleriz..." (En'am suresi, 152. ayet.)

3- Yukarıdaki ayetler aşağıdakilerden hangisiyle doğrudan alakalıdır?

A. Ecel
B. Külli irade
C. Başarı
D. Hidayet-Dalalet
E. Sorumluluk

4- Ecel konusunda aşağıdakilerden hangisi yanlıştır?

A. Kulun ecelini belirleyen ve takdir eden Yüce Rabb'imizdir.
B. Ölümün nerede, ne zaman, nasıl olacağını bilemeyiz.
C. Ecel ne öne alınabilir ne de geriye bırakılabilir.
D. Depremlerde, kazalarda, kanserden veya boğularak ölenler ecelleriyle ölmemiş sayılır.
E. Tüm varlıkların belirlenmiş bir eceli vardır.

5- İnsanın sorumluluğu konusunda aşağıdakilerden hangisi doğrudur?

A. İnsan sorumlu olamaz çünkü kaderinde ne yazılmışsa başına o gelmektedir.
B. İnsan sorumludur çünkü iradesiyle kendisi dileyip, tercih etmekte, Allah (c.c) da o tercihe göre yaratmaktadır.
C. İnsan sorumlu olamaz çünkü dileyip tercih etmesi söz konusu değildir.
D. İnsan sorumlu olamaz çünkü alın yazısı onu sorumlu olmaktan kurtaracaktır.
E. Aklı başında olmayanlar ve ergenlik çağına gelmeyenler de sorumludur.

Aşağıdaki boşlukları verilen kelimelerle doldurunuz.

Sabır - Rızık - İlim - Hayr - Ecel

1- İnsanın herhangi bir sebeple ömrünün tamamlanması ve ölmesine .... denir.

2- ...., Allah'ın rızasını kazanmak için mücadele etmek ve bu uğurda karşılaşılan güçlüklere göğüs germektir.

3- Kim zerre miktarı .... yapmışsa onu görür. Kim de zerre miktarı şer işlemişse onu görür. (Zilzâl suresi, 7-8. ayetler)

4- Allah'ın kader ve kazayla doğrudan ilişkili olan sıfatlarından biri de .... dir.

5- Her türlü yiyecek, içecek, giyecek, kullanılan eşya, mal, mülk, para, mücevher ve servet, çoluk çocuk ve eş, faydalanılan yetenekler, bilgi ve hikmet, gönüllerin ve vücudun her türlü gıdası, en küçüğünden en büyüğüne kadar yararlandığımız her şey .... kapsamında değerlendirilebilir.